

ընկերոջ յիշատակին նուիրուած փնջիկն
օտար սիրելեաց յատուկ տերեւներով չպա-
տեր:

Հ. Յ. ԱՌԿՆԵՐԱՆ

4. Հ. Ս. Էփրիկեան. — Պատկերա-
զարդ Բնաշխարհիկ Բառարան. Պրակ ա-
ռաջին. Վենետիկ Ս. Ղազար. 1900: Պիտն
է (ճանապարհի ծախքն ի միասին հաշուած)
3 Ֆր.:

Տարիէ մ'ի վեր Բազմազգիքի էջերը կը
գրաւեն մեր աշխարհի գաւառներու, քաղաք-
ներու ու գիւղերու նկարագրութիւնը Բնաշ-
խարհիկ Բառարան վերնագրի տակ: Պոյսն,
Ռուսաստանն ու արտասահմանէն խմբա-
գրութեանս հառան շատ մը նամակներ, ու-
րոնցմով մեծ համակրանք կը յայտնէին նոյն
նկարագրութեանց մասին և ոմանք կը հե-
տաքերընէին իմանալու թէ տպարանէն մի
առանձին հատորով լոյս պիտի տեսնէ՞ Հա-
յաստանի նոյն օգտակար Բառարանը: —
Համակրողաց պարտուպատշաճ շնորհակալիք
յայտնելով, կը փութանք հետաքրքրներուն
իմացնել որ ներկայիս Ս. Ղազարու մամուլը
լոյս կ'ընծայէ նոյն երկին առաջին պրակը:
— Հ. Էփրիկեան իւր այս լայնածաւալ երկին
ազդին մէջ կ'ըսէ. «Որչափ տխուր, սրբափ
և ողբալի մեր բնաշխարհի վիճակը, այն-
քան սիրելի, այնքան և ցանկալի իւր տա-
րակաց որդեկաց համար իրենց Հայրք և
Նախնեաց անմահ յիշատակներն, զորս՝
ներկայ Բառագրոցս մէջ փափաքեցանք և
ջանացինք ի մի ամփոփել»: Այն որ Հայ
է, անոր համար է այս յիշատակը, այն
յիշատակներն է որ միշտ զալար ու միշտ
քնքուշ կը մնան: Հայրենի հողէն տարապիւր
ազգը՝ որ իր կեանքով գնած ամենէն սիրուն
ապրանաց սիրովը հեռուէն միայն ճենճե-
րած է, Հ. Էփրիկեանի Բառարանին մէջ
մօտէն պիտի տեսնէ անոր հեռանկարին
մարմնացումը. պիտի տեսնէ Հայ գաւառնե-
րու, նահանգներու, քաղաքներու, գիւղե-
րու, վանքերու, լիճներու, գետերու, լճերու,
պատմական, աշխարհագրական ու աւանդա-
կան անցեալ ու ներկայ նկարագրութիւնը.
ու այդ նկարագրութեանց հետ նկարուած
պիտի տեսնէ Հին ու նոր կանդուն ու կի-

սակործան, բերդերու, պարիսպներու, աշ-
տարակներու, Ս. Տաճարներու, մեհնահնե-
րու, ուխտատեղիներու, շիրիմներու, և խաչ-
արձաններու խնամամտիպ պատկերները: —
Յարգ. Հեղինակը իւր այս գործը ըստ կա-
րելոյն կատարեալ հրատարակելու համար,
ամէն ջանք թափած է գտնել ու հաւաքել
այն ամէն ազգային ու օտարազգի գրքերն,
որոնք Հայաստանի տեղագրութիւնը կամ
պատմութիւնը արձանագրած են: Ու այդ
ամէնուն մէջ թափառելով՝ հետազոտած է
ու պրպտած իւր ձեռնարկին կարեւոր ու
նշանաւոր նկարագրութիւնները և զանոնք
ճարտարութեամբ բառարանի շարքին համե-
մատ ի մի ձուլելու սկսած է: Ընկերացողն
իւր առաջին պրակին մէջ կը գտնէ փոքրիկ
ու աննշան գիւղերու ու գիւղաքաղաքներու
վրայ ամփոփ ու պատշաճ տեղեկութիւն մը,
իսկ մեծ ու նշանաւոր և Հին ու նոր պատ-
մութեան հետ կապակցութիւն ունեցող գա-
ւառներուն և քաղաքներուն վրայ ընդարձակ
նկարագրութիւն մը: — Ու այսպիսի երկ
մը որ նոյն իսկ յառաջագի՞տ ազգաց մէջ
կը խմբագրուի բազմաթիւ օգնականներով,
Հ. Էփրիկեան ինքն առանձին կը խմբագրէ
իրեն մեծ օգնական առնելով Հայ աշխար-
հագրութեան հիմնագիրներուն ինձինճեանի և
այլոց տեղագրական մեծ գործերը, և անոնց
վրայ Նահապետին բարձրացուցած հսկայ
ու պատմականի պարիսպները. որոց հեղինա-
կաւոր ու հանճարեղ այդ տեղագրական մաս-
նական շէնքին, ներուի մեզ ներկայ սկսուած
բառարանը ամփոփել կամ լրացուցիչ գործն
համարել:

Հ. Ս. ԵՐԵՄ.

ՆԱԽԳԵՍ ԶԱՆԳՐԵՍԻՑ

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ԹԵՐԹԵՐ

ՆՈՐ-ԿԵԱՆՔ. — Լոտարայի Հայ ամա-
թերթը երթալով կը ջանայ ուշագրաւ յօ-
դուածներ հրատարակելու: Հետաքրքրու-
թեամբ կը կարդացուին անոր մեծ հրապա-

բակախօսին Արփիարի գրութիւններն և ապա մերթ ընդ մերթ՝ նոր գրիչներու խնամուած յօդուածները, որոց կարգէն է Նոյեմբեր 15ին հրատարակուած Ջարթումեանի « Ոսկի Հորքին առջեւ » անուամբ յօդուածն, որով Պոլսոյ Հարուստներուն՝ որոնք Հայաստանի սովորոց օգնութեան չհասան, նկուն ու կիրթ զրոյով Հարուստներ կը հասցընէ։ — Կը սկսի յօդուածը։

« Զմեռը արդէն կը ծանրանայ մեր դժբաղը Հայրենիքին վրայ, ու անօթութեան ու տառապանքի աղաղակները հիմակ յուսահատի զուռումբերով կու գան կը զարնուին Կ. Պոլսոյ Պատրիարքարանին դիմեմ պատերուն ու կը յամառին, կ'երկարաձգուին, կը յաւերժանան հին, անպատու մ ողբ մը, անստիչ վայնաւուն մը փռուած »։

Յարատեւ է Հայրենեաց սովն ու մերկութիւնը, որուն սաստկութիւնը Վասպուրականի ու իւր լըվակայ գաւառներուն մէջ աւելի զգալի է. Վասպուրական միշտ ողորմելի ու աղէկոտոր վիճակի մը ենթարկուած է. անոր համար նոր չէ սովը, նոր չէ աղքատութիւնը։ Կա թշուառութեան հարազատ գաւառ է, նա իւր մղձաւանքի օրերուն և ժամերուն՝ զեռ յուսով մը կը փոփի, կ'ոգեւորի ու կ'արիանայ, այն յուսով թէ « Հայ եղբայրներ հետոս տեղերէն իրեն օգնաբեան չուսով կը հասնին »։ Աւ միսիթարական չէ ըսելն որ մեր Հայրենեաց այդ գոթաղջ եղբայրներուն ազգային Հարուստները իրենց բարերար լուծայով օգնութեան չեն հասնիր։ — « Նար-կենք » ի այս պրակին մէջ կը վերջանայ Արփիարի ամենէն ընտիր յօդուածներէն մին ուր Եղբայր եմ մեքի գաղափարը ու անոր բարոյական ոգւոյն պատմութիւնը ընդլայնուած ու պարզուած է, Եստ փափաքելի էր որ Արփիարի ոգւով ընդարձակօրէն պարզուէր Ներայր եմք մեքի ձայնը այն Հայաշատ երկիրներուն մէջ ուր տակաւին փոխադարձ տխուր ատելութիւն մը կը տրի կամ լաւ եւս կը բռնակալէ աւետարանական, կաթողիկէ ու լուսաւորչական եղբայրներու միջեւ, որով կը հնձի կը մաշէ Համերայի գործունէութեան գաղափարը։

ՆԱՆԴԵՍ ԱՄՍՈՐԵԱՍ. — Վեննայի Միւլթարեանց ամսաթերթին վերջի պրակին մէջ

թարգմանել բանասիրական յօդուածներուն հետ, կը կարդանք Հանգուցեալ բօնիչ Տըքդ. Մկրտիչ Բաղասեանի Համառօտ կենսագրականը, զոր գրած է Ամսօրեայ Հանդիսի ամենէն գեղեցիկ փետուրներէն մին Տըքդ. Վահրամ 3. Թարգմանն, որ Պոլսոյ գրական և կրթական ասպարէզին մէջ մեծ անուն ունի. Յարգ. Տըքդորի յօդուածէն կ'իմանանք որ Տըքդ. Բաղասեանը 1822 կամ 1823ի ժամանակ ծնած է. և Վենետիկոյ՝ Մուրատեան վարժարանի մէջ բարձր ուսումն առած. ուսկից 1839ին՝ Պօլիս իւր Հայրենիքը դառնալով՝ տեղական բժշկական վարժարանին մէջ կ'ուսանի բժշկութիւնը և 1849ին,

« Ժրպան ուսանողութեամբ ու յաջող քննութիւններով, իւր բժշկական վկայականը կ'ընդունէ »։

Բաղասեան ըստ Տըք. Թարգմանի այսօր աւելի փայլ մը պիտի ունենար,

« Եթէ միշտ ժամանակը յարմար միջավայրի մէջ զայն թողուր, և անազորքի մահը չկարէր անոր կենաց թելը »։

Կը վախճանի ի Պաղտատ, 1873ին։
L'ARMÉNIE. — Դարերու հոլովումը երբեմն անթափանց քող մը կը ծածկէ գովելի կամ պարսաւելի գործի մը ու հեղինակութեան վերայ. ոմանք համար նոյն քողով ծածկուած էր նաեւ Պոլսոյ Հայութեան Հայրենիքի անուս դասակարգին համար կատարած մեծ ծառայութիւն. որուն հեղինակներն ըլլալով ներկայ արտասահմանի մեծ հրապարակախօսներն Արփիար ու Չերազ, իրաւամբ փարատեցին այդ քողը մի մի երկար խմբագրական յօդուածներով։ — Արփիար մանրամասն իւր թերթին մէջ (Նար-կենք 1899 թիւ 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18) ցուցուց ու պարզեց Հայրենիքի գաւառները կրթելու ու դաստիարակելու համար վերջին կէս դարերու միջոցին Պօլսոյ մէջ Հաստատուած ընկերութեանց խանդավառ գործունէութիւնը։ Արփիար անցողակի կը յիշէ 1860ի ժամանակներն Հաստատան կրթական նպատակին ծառայող Բարեգործական և Անձնանուէր անուամբ ընկերութեանց պատմութիւնը, ու ամենէն աւելի ընդարձակօրէն կը խօսի Արարաւետն

1. Պէտք է փաստուայի ըլլալ, որովհետեւ այն թուականին վարժարանին փաստաւ էր։
2. Ամսօրեայ թերթին մէջ յիշեալ թուականը փոխանակ 1839 զրուելուն՝ արձանագորուած է 1850։

3. Բաղասեանն՝ տղք. Նիմանեանի հետ մեր ժամանային հակողութեամբ Պօլիս չգարցած Վենետիկ քաղաքական վարժարանի մը մէջ բարձրագոյն ուսմանց պարագած են։

ընկերութեան մասին: — Կը գրէ Արփիար (Նոր-կենք թիւ 13 էջ 197):

« Ինչպէս Կ. Պօլսոյ վարժարաններուն նոյն և Որթագեղի Արաջ Թարգմանչաց վարժարանին մէջ ալ՝ մենք տղաքներս ընկերութիւն կազմելու անգուսպ եռանդը ունէինք: « Սա նոց ընկերութիւն Արաջ քաղաքական վարժարանի » անունով ընկերութիւն մը կազմեցինք 1864 մայիս 24ին, նպատակ դնելով՝ Որթագեղի պանդուխտներուն կիրակի օրերը դաս տալ: Ընկերութեան Հիմնադիրները ամենքս ալ 10էն 12 տարեկան տղաքներ էինք. սկսանք աշխատել, ամէն կիրակի օր և ամէն հինգշաբթի գիշեր դպրոցն էինք, ու երեսունի չափ բռն նակիր, ջրկիր, սպասաւոր կու գային մենէ բան սորվիլ »:

ԱՀաւասիկ Հին մանուկ սերունդի մը պատմութիւնը, որուն վրայ այժմեանն կրնայ միայն զարմանալ և եռանդով դրուատել այն մանուկ գործիչներուն մեծ գաղափարականին իրական արդիւնքը, որուն նմանը, գուցէ դժուարին ըլլայ նոյն իսկ Նւրոպայի քաղաքակիրթ փոքրիկ սերունդին քով գտնելն: Հայր փոքր ազգութիւն մ'է, բայց իր ուղեղէն մեծ գաղափարներ կը բղխին: — Արդ մեր նպատակն չէ ծանրանալ կրթական ընկերութեանց գովելի գործունէութեան վրայ, այլ քննել թէ հայրենիքի կրթական յառաջդիմութեան մասին այդ ընկերութեան նախապատուութիւնը որուն պէտք է վերադրել, որ արդ Արփիար-Չերագեան խնդրոյ ներթ մ'է, ու կը լուսաբանուի նոյն երկու Հին հրապարակասօսներու թերթերու մէջ:

Ըստ « Նոր-կենք »ի խմբագրին՝ Արարատեան ընկերութեան հեղինակներն, եղած են նախ ինքն Արփիար, երկու աշակերտներ Աննակոյ Մուրատեան վարժարանի և ուրիշ երկու անդամներ՝ որոցմէ մին Փորթուգալեանն է, նոյն կրթական գործին ամենէն անձնաւ նուէր գործիչը: Ընկերութիւնը իւր գործը կը սկսի 1876 ապրիլ 15ին: Պ. Չերագ իւր պրակով (թիւ 133) կը յայտնէ թէ այդ թուականէն ուժը տարի առաջ այդ գործին համար գրելով մայեցուցած է իւր ծաղիկ հասակը: և թէ Արարատեան ընկերութենէն առաջ՝ Նուպար-Շահնազարեան վարժարանի աշակերտներն գաղափար ունեցեր են Հայրենիքի մէջ վարժարաններ բանալ: Արարատեան ընկերութենէն շատ առաջ նոյն աշակերտները կը կազմեն Վարդանեան անուն ընկերութիւնը ու Հանինի մէջ առաջին վարժարանը կը բանան. ու այս վարժարանի հիմնադրութենէն տասը տարի վերջը, Արարատեան ընկերութեան պատկանող Պ. Փորթուգալեանը Վան քաղաքը կ'երթայ վարժարաններ բանալու: Պ. Արփիար այդ ընկերութեան համար գրած է:

« Կրթական երկու ընկերութեանց քով բարձրացաւ երրորդ մըն ալ՝ Կիլիկեանն, որուն Հիմնադիրները Նուպար-Շահնազարեան վարժարանի Հիմնադիրներէն էին: Բարեգործական ընկերութեան տասնեւհինգ տարի առաջուան գաղափարը կը վերածնէր, բայց փոխանակ երկրագործութեան, կրթութիւնն էր որ պիտի տարածուէր »:

Ուրեմն Պ. Արփիար առանց Պ. Չերագի անունն տալու կը յիշէ Կիլիկեան նոյն կրթական Հաստատութիւնը. և զայն կը դնէ Արարատեանէն առաջ. բառական բացատրութիւնն անորոշ է, բայց թուականն որոշ է, այսինքն 1875ին. վասն զի ըստ Պ. Արփիարի ըսածին, Կիլիկեան ընկերութիւնը Բարեգործական ընկերութենէն (որ 1860ին Հաստատուեր է) տասնըհինգ տարի վերջը կազմուելով, կ'իյնայ 1875ին և Արարատեանը 1876 ապրիլ 15ին Հիմնուելով, ըստ այսմ Կիլիկեանը՝ Արարատեանէն 1 տարի առաջ Հիմնուած է ըլլայ: Մենք ինչ որ տեսնէք Արփիարի ներկայ պատմութեան մէջ, յայտնաւորած է յիշել ու յիշատակել Հայաստանի կրթական գործին ստատորոշները, և անձնաւ նուէր աշխատողները. ու ուշագրութեամբ կարգադրվ նաեւ Արփիարի նոյն գործեան մասին Պ. Չերագի քննադատական յօդուածները, կ'երեւի որ Պ. Չերագ ամենամեծ հեղինակութիւն ունեցած է այդ ազգին կրթական յառաջդիմութեան գործին մէջ. ի վերջի երկու այդ գրութիւններն կարդալով, ընթերցողն պիտի եզրակացնէ որ թէ Ռաֆայէլեան և թէ Նուպար-Շահնազարեան աշակերտները զուգահեռասօր աշխատած են Հայրենիքի լուսաւորութեան համար, ու նախ թական լուսաւորիչը եղած է նոյն երկու կրթական Հաստատութիւններէն զուրս մի սոսկական անձ, նոյն ինքն Փորթուգալեան (այժմ Արմենիայի յարգ. խմբագրիւն), որուն համար իրաւամբ գովեստով կը խօսուի թէ Արփիարի և թէ Չերագի գրութեանց մէջ: Դարձեալ ընթերցողն նոյն երկու գրութիւններէն պիտի տեսնէ որ Պ. Արփիար Հայրենիքի կրթական նպատկաւորութեան մասին անգուսպ հոգի ու սիրտ մը ցուցուցած է, ու շատ ընդարձակ գաղափարներ, իսկ Պ. Չերագ իւր յատուկ դիւանագիտութեամբը հեռատեսութիւն ունեցած է սանձախափելի Գ. Արծրունի-Արփիարեան շատ լայն նպատակն որուն հասնիչն անկարելի էր:

ՔՐԻՍՏԱՆԻ ՔԵՐԹԵՐ

ԱՐԵՎԻՍՏԱՆԻՆԻ. — Հայ մամուլը գիտցաւ յարգել ու պատուել իր արեգարդ գրական աշխատակիցն, Զմիւռնիոյ յորեկար Մ. Մամուրեանը. առ հասարակ ամէն հայ օրագիր ու ամսագիր զրին հետ միացուց սիրտ մը ու անով պակեց թրքահայ լրագրութեան յարատեւակ մեծ վաստակաւորը, Միւրիսարական չէ բռնի որ գտնուեցան մի քանիք որ մաղթանքներու հետ կոնու ակնարկուութիւններ ուղղեցին ժերուինի գրագէտին, մղուելով հին գրական պայքարներու վերջիչումէն: Հայ մամուլին հետ նաեւ ազգին քաղաքակիրթ ժողովրդական դասակարգը անաւար կամ նամակով եւ կամ հեռագրով մասնակցեցաւ յորեկեան հանդիսին: — Վերջերս մեզ հասաւ նոյն հանդիսաւոր օրուան պատմութիւնը ամբողջութեամբ Արեւելեան մամուլի վերջին պրակին (թիւ 21) մէջ: Նոյն թերթէն կ'իմանանք որ յորեկեարի մասին գրուած յօդուածները և անոր ուղղուած մաղթանքաց նամակները, հեռագրով, բնածնութիւն ամէն ու պիտի հրատարակուին առանձին զբոյժ մը, որուն վաճառումէն հուսեցուած ստակը բարեգործական հաստատութեան մը պիտի յարեցուցուի: Հանդիսի մէջ նշանուած գրագիտաց կարգացած նաեւերն հրատարակուած են նոյն պրակին մէջ. Լ. Սրբերեան եւս զարդարուն կտնդոցով թրքացուցած է իւր զգայուն թելերը. կը գրէ.

« Են հանդէսը խաղաղաւէտ ու լոկի յաղթանակն է գրականութեան, մեր հանդէսը մտամոհմի յոյսի, հաւատքի եւ սիրոյ հանդէսն է, եղբայրական ուղղոյնն է այն մեծ դարուն որ կը մեկնի, առ նոր դարը որ պիտի ծագի վաղը: Երջանկութեան անհունն է »:

Անցաւ գրական հանդիսաւոր օրն. ուշադիր եղաւ այն արժանաւոր խառնին եւ եռանդին՝ որով միասիրտ, միաբերան թրքահայուն հետ միացաւ նաեւ արտասահմանի հայութիւնը գոհացուցիչ յօդուածներով պակ մը հիւսելու գրական ու դաստիարակ յորեկեար ժերուինին:

ՌՈՒՍԱՆԻ ՔԵՐԹԵՐ

ՄՈՒՐԱ. — Արախանեանց հայ լրագրութեան մէջ ունի տասնեւմէկ տարուան խմբագրական յատուկ գործօն անցեալ մը. յատուկ է իր գործունէութեան պատիւը, ժանդի նոյնքան տարի այնպիսի մի ուղղութեամբ շարունակեց իւր թերթը, որուն զուգահե-

ւասոր ոչ մի ժամանակակից ամսութիւն՝ հայ գրականութեան սատարեց. (բայց այսու չենք մոռնար մի քանի հանդէսներու նմանօրինակ գործունէութիւնը որոց, ափսոս, տեւողութիւնը շատ կարճ եղաւ). անեղհաւոր հրատարակեց ու կը հրատարակէ առաստաղ պատեցան, հայ կեանքի պատմութիւնը, Եւրոպայի դասական հեղինակաց փրկաստանական, բանաստեղծական, ողբերգական ու գիտական ընդարձակ գրութիւնները, Ունի առանձին բաժիններ տեղացի հայ վարպետ ու աշկերտ բանաստեղծներու ոտանաւոր գրութեանց. իւր ամսագրութիւնն անպակաս են դիւանագիտական յօդուածներ եւ ամփոփ տեղեկութիւնը ազգային ու միջազգային նոր լրաց եւ գրախօսականները նոր հրատարակութեանց վրայ. խնամքով կը հրապարակէ նաեւ արդի հայ թատերական դերասաններու պատմութիւնը անաչառ քննադատութեամբ. միով բանիւ Պ. Արախանեանց ջանացած է իւր ամսագրութիւնն համայնագիտական ուղղութիւն մը տալ եւ որով բազմամասնեայ օգուտ մ'ունի հայ գրականութեան: Այսպիսի մի թերթ ներկայիս ամենէն խղճալի վիճակի մէջ կը գտնուի: Անցեալներ « Բիզնեսիս » ի առաստաղ թերթակիցը կը գտնուի իւր տեղւոյ հայ թերթերու զգալի անկումն, և նոյն գրութեան մէջ ցուցք արտի կը գրէր, թէ նոյն իսկ « Մուրա » ստիպուած է դադարելու, շնորհիւ առաստաղ հրատարակութեան անընթերցասիրութեան: Եւ զուցէ նոյն յօդուածաւ, զրի տեղեկութեան հաւաստիք մ'է « Մուրա » ի հրատարակութեան շատ դանդաղ ընթացքն: — Ժողովրդեան մէջ զուտ բանասիրական կամ մասնագիտական թերթի մը ջերմ ընդունելութիւն չգտնելն, այնքան զարմանալի չէ, քայց երբ նոյն իսկ թերթ մը ինչպէս « Մուրա » որուն մէջ ժողովրդեան ամէն դասակարգը կրնայ գտնել իւր փափագին ու օգտին յարմար գոհացուցիչ յօդուածներ, այն եւս այդ տիտուր հիւրասիրութեան պատճէի, հաստարակութեան այսպիսի շարժումը (ներսուր ըսել) Անկումն բառով կը սահմանուի: Հայ լեզուին, գրականութեան, պատմութեան եւ վերջապէս քաղաքականութեան կեանք տուողն ու զայն դէպ ի կատարելութիւն մղողն մի միայն իւր թերթերն են: Հայը պիտի ապրի եթէ գիտնայ ապրեցնել իւր թերթերը: « Բազմակէպ » ի այս բաժնին չվերաբերելով Հայ թերթերու շատագոյնութիւնը, վերնագրիս պահանջն զուր չենք թափառիր: — Արախանեանցի վերջին թերթը (թիւ 9) մեր առիւնն է: Առաջին յօդուածով յարգ. Խմբագիրը կը պարգէ հայաբնակ գիւղերու մէջ գիւղատնտեսութեան մշակման

ու ծուռաման կարեւորութիւնը: Իստահական Աւետիք իւր Հանգուցեալ բարեկամին յիշատակին Համառօտ ոտանաւոր բանաստեղծութիւն մը Հրատարակած է, ուր կ'արծառ արեւելիւն զգայուն «ղարիկ» նուագածու մը կ'ողբերգէ: — Կ. 8. Փայայեան այս պրակին մէջ կը վերջացընէ իւր մի ուսումնական յօդուածն (նախընթացներն տես թիւ 7-8), որով մանրամասն կը ցուցընէ ալքոհիականութեան բազմամասնեայ վնասներն: — Այրակ Աթայեան գետեղած է մի բանաստեղծութիւն որոյ նիւթն է անտառին մէջ թափառիկ Հոգին որ յուսարեկ, չիրմ մը կը խնդրէ: — Այս մի և նոյն պրակին մէջ Հրատարակուած են զանազան ընդարձակ յօդուածներ, և ի միջի այլոց ամենէն ուշագրաւ է գեղահասներուն ընթերցանութեան մասին ցոյց տուած առաջնորդական գրութիւնը, որուն հեղինակն է Յ. Տ. Միրաքեան:

ԱՐԱՐԱՏ. — Էլմիածնի պաշտօնական ամսագիրը իւր վերջին թերթին մէջ (թիւ 9) կը պարունակէ կրօնական մի քանի յօդուածներ, Բացատրաբեան կարօտ կեներ վերնագրի տակ, նոր կտակարանի մէջ եղած մի քանի խնդրոյ նիւթոց Համառօտ մեկնութիւնը կու տայ, և աշխատած է բողոքական եկեղեցւոյ բժանիւնգրութիւնները լուսարանելու: — Հրատարակած է Անգղիոյ գանազան եկեղեցիներուն Համառօտ պատմութիւնը, և նոյն գրութեան հեղինակն է Յարգ. Թումայեանց Լոնտայի Հայ որբանոցի տեսուչն:

Հ. Աճառեան կը շարունակէ Հայկական բարբառախօսութեան վրայ իւր ուսումնասիրութիւնները. այս անգամ իւր գրութեան նիւթ առած է Դարարաղի բարբառը. յարգ. բանասէրը նախ քններ պրպտեր է նոյն տեղւոյն բարբառով Հրատարակուած գրութիւնները, զորս ուսումնասիրելէն յետոյ, ինքն մանրամասն ներկայ «Արարատ» պրակին մէջ ամփոփ ու խնամքով քննութիւն մը կը ներկայացընէ, նոյն բարբառին ձայնաւոր, երկբարբառ, բաղաձայն տառերու վրայ: Ըստ յօդուածագրին՝ Դարարաղի բարբառով ձայնական գրութիւնը ունի 46 ձայն. 10 ձայնաւոր, 3 երկբարբառ, և 33 բաղաձայն: Երկրկայ պրակիս մէջ կը գտնուին նաեւ ուրիշ շարունակելի բանասիրական գրութիւններ և կրթական ու գիտական թարգմանութիւններ: Դատ անգամ մեր Հայ լրագրու-

թեան մէջ բողոքներու ձայներ կը բարձրանան, որոնք մինչեւ Էլմիածնի պարբերականին կը հասնին ու կը Հարցընեն, Հայ զրատականութեան Համար ի՞նչ կ'ընեն Էլմիածնի միարանները. իրօք, թէն ազգին սպասածին չափ Էլմիածնի մամուլը այնքան Հարուստ արդիւնք մը չէ ունեցած, բայց այսու բոլորովին պէտք չէ մոռնալ նոյն մամուլին լոյս տուած եկեղեցական, բանասիրական ու ուսումնական գրքերը և մանաւանդ «Արարատ» ամսաթերթը որ երեսուն տարի շարունակաբար կը Հրատարակուի, լանալով միշտ եկեղեցական, գրական դասակարգին ախորժելի Հանդիսանալ:

ՄՇԱԿ. — Ռուսահայ մեծ լրագրին մէջ կը կարդանք մի քննադատական յօդուած թրքահայ գրականութեան վրայ. մենք ճիշդ կը գտնենք իւր յետագայ տողերն:

« Բայց ցաւելով պիտի խոստովանինք, որ վերջին տարիներում Կ. Պոլսի գրքեր, Համարեալ չէ Հրատարակում. բոլոր գրականութիւնը ամփոփված է լրագրութեան մէջ, իսկ այս Հանգամանքը մեծ արգելք է, որ մենք հիմաւոր ծանօթութիւն ունենանք, այդ գրականութեան հետ: Լրագիրը չէ կարող զրգել տեղը բռնել »:

Եւ իրօք, ինչպէս կարելի է որ լրագիրը կարենայ գրականութեան պակասը լնուլ: Պոլսոյ արդի գրական դասակարգին մէջ կը գտնուին ուժով մտքեր, բայց սակայն անոնք մինչեւ ցարդ իրենց մտքի պաշարը ցրուելով օրական թուոցիկ թերթերու մէջ, տակաւին ազգագրական կամ պատմական երկ մը՝ որ արժանաւոր ըլլար գնահատուելու չեն՝ Հրատարակած. անտառնայի է խմբագիր գասակարգաց Գէշեքան, Ասատուրի, Բոլատի, Դաւթեանի, Խաչկոնցի, և այլ նմանօրինակ ծանօթ անձանց լրագրական արդիւնքը՝ լուրջ ու խոհունակ յարատեւ գործունէութիւնին. բայց ասոնք ամէն օր ժողովրդեան մտքի սնունդ մատակարելով, Հնարաւոր չէ որ իրենց ժամանակը ներէ և կարենան ազգին գործուար, և գրական դասակարգին գոհալցուցիչ երկեր պատրաստեն. այս և ասոր նման աշխատութիւն կ'անկկալուի այն զրագէտ անձերէն որ ժամանակին փայլ մ'ունենցեր են և այժմ գրական ասպարէզէն քաշուած ու մտքով ամուլ վիճակի ենթարկուած են:

Հ. Ս. ԵՐԵՄ.

